

ПРАВО

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.04.01>

Мазур Тамара Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
заступник Міністра культури України
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ****Анотація**

Правова охорона культурної спадщини в Україні хоча й не така давня як, приміром, у Франції, проте має власну столітню історію. За цей час сформувалася досить значна джерельна база, яка істотно збагатилася за роки державної незалежності України. Разом із тим спостерігається певна тяглість не лише політики у сфері охорони культурної спадщини, а й відповідних правових джерел. Як наслідок, увесь масив правових джерел з питань охорони культурної спадщини потребує не лише докладного вивчення, систематизації та узагальнення, а й, зрештою, критичного переосмислення.

Метою статті є здійснення класифікації джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні та стислий аналіз окремих видів джерел.

Наукова новизна полягає у виділенні й аналізі основних джерел правової охорони культурної спадщини в Україні, передусім міжнародно-правових документів та національних актів законодавства. Розглянуто як джерела права охорони культурної спадщини, так і джерельну базу дослідження. Здійснено класифікацію джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні. За результатами дослідження виділено чотири основні види джерел.

Висновки. Класифікація джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні базується на поширених класифікаціях джерел права і виділенні основних видів писемних джерел, які застосовуються у джерелознавстві. У нашому дослідженні виділено такі види джерел: 1) національні нормативно-правові акти; 2) міжнародно-правові акти; 3) довідкову літературу, зокрема енциклопедії та словники, путівники та довідники, каталоги та бібліографічні покажчики тощо; 4) аналітичні записки, звернення, заяви, інформаційні повідомлення, листування органів, уповноважених на вироблення та здійснення політики у сфері охорони культурної спадщини, а також пам'яткоохоронних громадських організацій, товариств тощо.

Ключові слова: джерельна база, культурна спадщина, право, законодавство, види джерел.

Mazur Tamara V.,
Candidate of Legal Science,
Deputy Minister of Culture of Ukraine
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

STUDY SOURCE OF LEGAL PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN UKRAINE**Abstract**

The legal protection of cultural heritage in Ukraine, though not as ancient as in France, for example, has its own centuries old history. During this time, a rather large source base was formed,

which was substantially enriched during the years of state independence of Ukraine. However, there is a certain gravity not only of cultural heritage policies, but also of relevant legal sources. As a consequence, the whole array of legal sources on cultural heritage protection requires not only a thorough study, systematization and generalization, but also, ultimately, a critical rethinking.

The aim of the article is to carry out the classification of the source base of legal protection of cultural heritage in Ukraine and a concise analysis of certain types of sources.

The scientific novelty is to identify and analyze the main sources of legal protection of cultural heritage in Ukraine, especially international legal instruments and national legislation. Both the sources of cultural heritage protection and the source of the study are considered. The source database for legal protection of cultural heritage in Ukraine is classified. The study identifies four main types of sources.

Conclusions. The classification of the source base of legal protection of cultural heritage in Ukraine is based on the widespread classifications of sources of law and the selection of the main types of written sources used in source studies. The following types of sources are identified in our study: 1) national regulatory acts; 2) international legal acts; 3) reference literature, including encyclopedias and dictionaries, guides and directories, catalogs and bibliographic indexes, etc.; 4) analytical notes, appeals, statements, information messages, correspondence of bodies authorized to develop and implement policies in the field of cultural heritage protection, as well as monumental non-governmental organizations, societies, etc.

Keywords: source base, cultural heritage, law, legislation, types of sources.

Постановка проблеми. Правова охорона культурної спадщини в Україні хоча й не така давня як, приміром, у Франції, проте має власну столітню історію. За цей час сформувалася досить значна джерельна база, яка істотно збагатилася за роки державної незалежності України. Разом із тим спостерігається певна тяглість не лише політики у сфері охорони культурної спадщини, а й відповідних правових джерел. Так, свого часу під час Української революції 1917 – 1921 років новостворені пам'яткоохоронні органи під час розробки проектів власних нормативних актів послуговувалися надбаннями попередників, які брали участь у відповідній роботі в археологічних та історичних товариствах на території України в Російській імперії. Певною мірою ці напрацювання були успадковані радянською владою, хоча й замовчувалися з огляду на ідеологічні чинники. Своєю чергою, радянське пам'яткоохоронне законодавство тривалий час продовжувало діяти вже в незалежній Україні. Як наслідок, увесь масив правових джерел з питань охорони культурної спадщини потребує не лише докладного вивчення, систематизації та узагальнення, а й, зрештою, критичного переосмислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За роки державної незалежності України окремі питання дослідження право-

вих джерел охорони культурної спадщини висвітлювали у своїх працях В. І. Акуленко, С. І. Кот, Т. В. Курило, О. О. Нестуля, П. М. Рабінювич, Н. М. Рудика, О. В. Усенко та ін. Разом із тим докладного дослідження потребують як окремі види джерел, так і здійснення класифікації джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні.

Метою статті є здійснення класифікації джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні та стислий аналіз окремих видів джерел.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого вивчення й аналізу джерельної бази з питань правової охорони культурної спадщини вважаємо за необхідне здійснити її класифікацію. Варто відзначити, що якоїсь універсальної класифікації джерел досі не виробила не лише юридична наука, а й інші галузі наукового знання. Підтвердженням цього є слова відомого українського історика-джерелознавця Я. С. Калакури – «сучасна наука ще не виробила універсальної схеми класифікації, тобто наукової систематизації і групування джерел за певними спільними ознаками...» [1, с. 19]. Разом із тим у правознавстві поширена схема класифікації, згідно з якою розрізняють такі види джерел права: правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, нормативно-правовий акт [2, с. 171]. Ми загалом згодні з

такою класифікацією, однак у нашому дослідженні, з огляду на певну національну специфіку правової охорони культурної спадщини, вважаємо за необхідно виділити не лише джерела права – національні нормативно-правові акти та міжнародно-правові акти (необхідно мати на увазі, що частина міжнародно-правових актів з питань охорони культурної спадщини ратифікована Верховною Радою та стала частиною національного законодавства України), а й інші джерела відповідно до класифікації, що застосовується у джерелознавстві. Отже, у нашому дослідженні виділимо такі види джерел: 1) національні нормативно-правові акти; 2) міжнародно-правові акти; 3) довідкову літературу, зокрема енциклопедії та словники, путівники та довідники, каталоги та бібліографічні покажчики тощо; 4) аналітичні записки, звернення, заяви, інформаційні повідомлення, листування органів, уповноважених на вироблення та здійснення політики у сфері охорони культурної спадщини, а також пам'яткоохоронних громадських організацій, товариств тощо.

Ми також погоджуємося зі словами П. М. Рабіновича про те, що нормативно-правовий акт є основним джерелом права у державі соціально-демократичної орієнтації. Поширеність нормативно-правових актів автор пояснює перевагами такого способу виразу юридичних норм саме з огляду загальнолюдських принципів права. До таких переваг П. М. Рабінович відносить, зокрема, можливість: «чітко, ясно та однозначно формулювати зміст юридичних прав і обов'язків; якнайшвидше доводити до відома адресатів юридичної норми її зміст; забезпечувати сприятливі умови для правильного, адекватного розуміння адресатом змісту норми права; оперативно змінювати чи скасовувати юридичну норму; упорядковувати, погоджувати, систематизовувати численні юридичні норми [2, с. 171].

Спроби вироблення перших нормативних актів з питань охорони культурної спадщини, у тому числі й на території України, були зроблені ще в Російській імперії. Відповідні джерела тогочасної правової думки увійшли до збірника документів і матеріалів, присвяченого збереженню пам'яток церковної давнини XVIII – початку XX ст. [3, с. 259]. Збірник включає 218 документів, починаючи з 1720 р. – від імператорських указів та ука-

зів Священного Синоду до приватних думок окремих вчених-пам'яткоохоронців щодо збереження культурної спадщини. Особливий інтерес у контексті нашого дослідження становлять проекти перших нормативних актів, спрямованих на законодавче регулювання охорони культурної спадщини. Як правило, ці документи розроблялися науковцями археографічних комісій, археологічних та історичних товариств тощо, зокрема тих, які діяли на території України. Так само ряд документів безпосередньо стосується об'єктів культурної спадщини на території України.

Щодо спроб національного правового регулювання і вироблення пам'яткоохоронного законодавства, то такі вперше було зроблено під час Української революції 1917 – 1921 років. Вже наприкінці 1917 р. було розроблено проект закону про охорону пам'яток в УНР, який так і не набув чинності. Крім того, були затверджені статuti пам'яткоохоронних органів, мережа яких поширилася на всю Україну. Відповідні проекти та інші правові пропозиції оприлюднені у збірнику документів, упорядкованому О. Нестулею та ін. [4]. Автор спільно з С. Котом також уклав збірку документів про характер і перебіг перемовин у 1917 – 1918 роках між делегаціями УНР та Української держави, з однієї сторони, та більшовицької Росії, з іншої, щодо повернення українських культурних цінностей з Росії [5]. Більш докладну картину вироблення окремих правових позицій тогочасної української влади дають документи, що зберігаються у фондах ЦДАВО України: ф. 2201 (Міністерство освіти Української Держави), ф. 3689 (Головне управління мистецтв та національної культури Української Держави) та ін. Серед них, зокрема, накази та інші розпорядчі документи відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва Міністерства освіти УНР, Головного управління мистецтв та національної культури Української Держави, матеріали діяльності Культурної комісії Української мирної делегації, запропоновані ними правові засади та підстави повернення культурної спадщини до країни її походження, що пізніше стали нормою міжнародного права охорони культурної спадщини. Водночас варто наголосити, що у цих фондах зосереджені документи не лише періоду Української Держави гетьмана П. Скоропадського, а й періоду Директорії УНР.

Подальший 70-річний період представлений радянським законодавством, основні нормативні акти якого також систематизовані й оприлюднені. Радянське пам'яткоохоронне законодавство пройшло певну еволюцію від перших декретів радянської влади до ухвалення постанов уряду та спеціальних законів, що регулювали питання охорони культурної спадщини. Крім того, ставши членом ООН та ЮНЕСКО Українська РСР брала участь у діяльності цих організацій, зокрема щодо вироблення пам'яткоохоронного законодавства. Також у радянський період було ратифіковано ряд конвенцій ЮНЕСКО, що регламентували питання охорони культурної спадщини.

Одним із найповніших зібрань пам'яткоохоронних документів радянської доби став виданий 1970 р. УТОПІК збірник нормативних актів «Законодавство про пам'ятники історії та культури» [6]. У його підготовці взяла участь секція правової охорони пам'ятників правління УТОПІК, зокрема такі відомі правники, як В. І. Акуленко та О. Н. Якименко. Специфікою видання є його чітка та логічна структура, де окремі розділи присвячено: першим декретам і рішенням радянської влади щодо охорони культурної спадщини; загальним питанням регулювання пам'яткоохоронної діяльності; охороні пам'яток мистецтва, історії та археології; пам'яток архітектури; музеям; пам'яткам садово-паркової архітектури і природи; відповідальності за порушення законодавства про охорону пам'яток культури.

Після здобуття незалежності України розпочався процес розроблення національної системи законодавства, зокрема з питань охорони культурної спадщини. Серед нормативно-правових актів як джерел права з питань охорони культурної спадщини передусім виділимо закони. Правовою основою пам'яткоохоронного законодавства нині є норми Конституції України [7], зокрема статей 54 та 66. На їх розвиток ухвалено базові закони України «Про охорону культурної спадщини» [8], «Про охорону археологічної спадщини» [9], «Про культуру» [10] та ін. Крім того, норми щодо будівництва в історичних населених місцях України, у межах визначених історичних ареалів встановлюються Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [11]. Джерелом

права з питань охорони культурної спадщини є й закони, спрямовані на регулювання окремих напрямків діяльності у сфері культури. Так, приміром, закони України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [12], «Про музеї та музейну справу» [13], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [14] регулюють питання охорони об'єктів рухомої культурної спадщини. Докладніше питання охорони культурної спадщини регламентуються постановами Кабінету Міністрів України й указами Президента України.

Безумовно, провідна роль у виробленні проектів нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини належить Міністерству культури України. Міністерством розробляються проекти законів, постанов уряду і указів Президента України з питань пам'яткоохоронної діяльності. Також Міністерство культури розробляє окремі документи, які затверджуються Верховною Радою України чи Урядом України, спрямовані на вироблення й реалізацію державної політики у сфері охорони культурної спадщини. Ідеться, зокрема, про загальнодержавні програми, стратегії, концепції, окремі порядки тощо. Так, для прикладу, постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 452 затверджено Порядок визначення категорій пам'яток для внесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [15] та ін. Так само Міністерством підготовлена Концепція державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини [16], інші важливі проекти актів. Окремі з них пройшли процедуру громадського обговорення та були схвально сприйняті громадськістю, однак і досі залишаються на рівні проекту.

З огляду на тривалу процедуру підготовки та проходження законопроектів, постанов Кабінету Міністрів України, указів Президента України цілком логічним видається намагання Мінкульту урегулювати окремі нагальні питання на рівні підзаконних актів – наказів Міністерства. Накази Міністерства приймаються відповідно до норм Конституції України та інших законодавчих актів. Так, наказами Міністерства затверджуються методичні рекомендації щодо розроблення тих чи інших документів або здійснення пам'яткоохоронної діяльності, у тому числі порядки обліку об'єктів, музейних

предметів тощо [17], межі та режими використання історичного ареалу та зон охорони пам'яток [18], інструкції і положення з окремих видів діяльності органів охорони культурної спадщини на місцях [19], використання коштів [20], положення про діяльність консультативно-дорадчих органів, зокрема Науково-методичної ради з питань охорони культурної спадщини Міністерства культури України, Експертної комісії з розгляду питань занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [21] та ін.

На окрему увагу заслуговує діяльність Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Міністерство, зокрема, розробляє спільні з Мінкультури накази щодо будівництва, реконструкції та капітального ремонту об'єктів культурної спадщини, у межах історичного ареалу тощо. На виконання частини четвертої статті 17 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [22] наказом Мінрегіонбуду № 64 від 2 червня 2011 р. затверджено Порядок розроблення історико-архітектурного опорного плану населеного пункту [23]. Слід також відзначити затвердження наказами Мінрегіонбуду державних будівельних норм України (далі – ДБН). Окремі з них, наприклад ДБН Б.2.2-3:2012 «Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту» [24], ДБН Б.2.2-2-2008 «Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування» [25], ДБН А.2.2-14-2016 «Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування» [26], безпосередньо стосуються охорони культурної спадщини. Інші, приміром ДБН А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» [27], лише частково або опосередковано торкаються питань пам'яткоохоронної діяльності. При цьому ДБН постійно оновлюються, а на зміну застарілим розробляються нові. І хоча до розроблення ДБН долучаються фахівці Міністерства культури України, інших міністерств і відомств, істотною проблемою залишається неврегульованість у них окремих питань, численні правові колізії та прогалини.

Помітну роль у систематизації й оприлюдненні правових джерел з питань охорони культурних цінностей відіграла Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей при Уряді України, створена 28 грудня 1992 р. постановою Кабінету Міністрів України. Комісія разом з інститутами Національної академії наук України, архівними установами та громадськими фундаціями започаткувала роботу з підготовки і видання документальної серії «Повернення культурного надбання України: документи свідчать». Завдяки системній роботі було зібрано унікальні свідчення та укладено описи пам'яток культури України, які були вивезені за її межі. Збірки серії упорядковувалися за хронологічним принципом. Оскільки тривалий час українські землі входили до складу Російської імперії та Радянського Союзу, цілком закономірно, що більшість матеріалів присвячено культурним цінностям, які були вивезені до Росії.

Окремі розпорядчі акти щодо охорони культурної спадщини ухвалюються органами місцевого самоврядування. Безумовно, передусім це стосується тих населених пунктів, в яких сконцентрована велика кількість пам'яток або які включені до Списку історичних населених місць України. Так, приміром, розпорядженням Київської міської державної адміністрації № 979 від 17.05.2002 р. було внесено зміни в додатки до рішення виконкому Київської міської Ради народних депутатів від 16.07.1979 р. № 920 «Про уточнення меж історико-культурних заповідників і зон охорони пам'яток історії та культури в м. Києві». Однак зазначене рішення на сьогодні уже не відповідає як нормам пам'яткоохоронного законодавства, так і вимогам часу та потребує ухвалення нового розпорядження. Схожа ситуація склалася і в інших історичних населених пунктах.

Загалом більшість нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини в Україні доступна в мережі «Інтернет» на офіційному веб-порталі Верховної Ради України у розділі «Законодавство» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws>), а також на веб-сайті Міністерства культури України (<http://mincult.kmu.gov.ua/control>). Крім того, за роки незалежності України органами влади та профільними науковими установами проведена величезна робота щодо система-

тизації та видання нормативно-правових актів з питань пам'яткоохоронної діяльності. Так, 1995 року Науково-дослідним інститутом теорії та історії архітектури і містобудування видано «Правові акти з охорони культурної спадщини» [28]. Своєю чергою, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури разом із Центром пам'яткознавства НАН України і УТОПІК послідовно з початку 2000-их років видають збірники: «Охорона культурної спадщини в Україні» (2003 р.) [29], «Правова охорона культурної спадщини» (2004 р.) [30], (2006 р.) [31], «Охорона культурної спадщини. Нормативна база» (2010 р.) [32] та ін.

Серед збірників документів і матеріалів окремо варто відзначити й підготовлену УТОПІК і Центром пам'яткознавства НАН України та УТОПІК збірку «Збережена спадщина», приурочену до 40-річчя УТОПІК [33]. Специфікою збірки є наявність інформативних матеріалів про діяльність обласних організацій УТОПІК. Крім того, у третьому розділі видання наводяться офіційні документи про діяльність УТОПІК, зокрема постанови ЦК КПУ про роботу товариства, спільні постанови УТОПІК та колегиї Міністерства культури УРСР і Держбуду УРСР, УТОПІК і президії Академії наук УРСР, постанови та витяги з постанов товариства, доповідні записки про стан охорони і використання пам'яток в історико-архітектурних та історико-культурних заповідниках УРСР. Ці документи дають змогу простежити розвиток товариства, основні напрямки його діяльності та проблеми, зокрема правового характеру, з якими стикалися українські пам'яткоохоронці.

Крім того, збірники документів і матеріалів з питань пам'яткоохоронної діяльності видавалися Генеральною прокуратурою України – «Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища» (2002 р.) [34], Управлінням культури Волинської облдержадміністрації – «Збірник нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини» (2005 р.) [35], Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень – «Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини» (2011 р.) [36] тощо.

Важливим джерелом права з питань охорони культурної спадщини є міжнарод-

но-правові акти, передусім ООН та ЮНЕСКО, а також Ради Європи та інших міжнародних організацій. Серед документів загального характеру, які гарантують право людини на культурний розвиток, у тому числі право на користування культурним надбанням, передусім слід відзначити Загальну декларацію прав людини, прийняту і проголошену резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. [37], а також Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [38], прийнятий 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН.

Особливе місце серед міжнародно-правових актів посідають спеціалізовані конвенції та пакти, причому як ратифіковані Україною, так і ті, які ще не стали частиною національного законодавства, але можуть такими стати уже найближчим часом. Ідеться, зокрема, про Конвенцію ООН про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. [39] (досі не ратифікована Україною), Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, ухвалену Генеральною конференцією ЮНЕСКО 14 листопада 1970 р. [40] (ратифікована із заявою Указом Президії ВР УРСР № 5396-XI від 10.02.1988 р.), Конвенцію ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. [41] (ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР № 6673-XI від 04.10.1988 р.), Конвенцію ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини від 02.11.2001 р. [42] (ратифікована із заявами Законом України № 164-V від 20.09.2006 р.) та ін.

Джерельне значення мають і рекомендації та інші документи «м'якого» права ООН та ЮНЕСКО, які стають своєрідним дороговказом для удосконалення національного законодавства і політики у сфері охорони культурної спадщини. Це, серед інших, Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, проголошена Генеральною конференцією ЮНЕСКО 4 листопада 1966 р. [43], Рекомендація про міжнародний обмін культурними цінностями, прийнята на 19 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 26 листопада 1976 р. [44] та ін.

Важливими у контексті нашого дослідження є документи європейських регіо-

нальних міжнародних організацій та між-державних об'єднань, зокрема Ради Європи. Ключовим профільним документом Ради Європи є Європейська культурна конвенція 1954 р. [45]. Україна приєдналася до цієї Конвенції як одна з держав – правонаступниць колишнього Союзу РСР згідно з Постановою Верховної Ради України «Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 року» від 24.02.1994 р. № 4030-XII [46], тим самим взявши на себе зобов'язання проводити спільну з країнами Ради Європи політику у сфері культури. Крім того, наша держава Законом № 1369-IV від 10.12.2003 р. ратифікувала Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянуту) від 16 січня 1992 р. [47], а Законом № 165-V від 20.09.2006 р. – Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи від 3 жовтня 1985 р. [48] та ін.

Задекларувавши наміри стати членом Європейського Союзу, наша держава поступово адаптує національне законодавство до законодавства ЄС. У цьому контексті опосередкованим джерелом права у сфері охорони культурної спадщини є Європейська культурна стратегія, прийнята 10 травня 2007 р. у Брюсселі Європейською Комісією, Стратегія міжнародних культурних відносин, ухвалена ЄС 9 червня 2016 р. та ін.

На окрему увагу заслуговує діяльність Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). Із перших днів своєї роботи (1965 р.) ICOMOS ставить своїми завданнями охорону культурної спадщини людства, реставрацію та збереження об'єктів культурного надбання, підготовку відповідних кадрів, ознайомлення людства із культурною спадщиною. У своїй нормотворчій діяльності, як зазначається на блог-сторінці ICOMOS-UKRAINE, Рада дотримується передусім принципів основоположного документа сфери охорони культурної спадщини – Венеціанської хартії, яка була прийнята за рік до її створення, а також інших хартій, зокрема з охорони історичних садів та ландшафтів, або так званої Флорентійської хартії (1981 р.), Міжнародної хартії з охорони історичних міст (Вашингтон, 1987 р.), Міжнародної хартії з охорони і використання археологічної спадщини (Лозанна, 1990 р.) тощо [49]. Відповідні хартії, як і міжнародні акти та національне законодавство з питань охорони

культурної спадщини, є правовими засадами діяльності Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС-Україна), що зазначено в Статуті комітету [50].

Більшість наведених міжнародних документів перекладена українською мовою та доступна на офіційному веб-порталі Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws>). Також документи оприлюднені на офіційних веб-сайтах міжнародних організацій: ООН (<https://www.un.org/en/>), ЮНЕСКО (<https://en.unesco.org/>), Ради Європи (<https://www.coe.int/en/web/portal>), Європейського Союзу (https://europa.eu/european-union/index_en), ICOMOS (<https://www.icomos.org/en/>). Крім того, міжнародні акти з питань охорони культурної спадщини перекладалися та видавалися в Україні окремими збірками.

У контексті нашого дослідження джерельне значення має численна довідкова література, зокрема енциклопедії та словники, путівники та довідники, каталоги та бібліографічні покажчики тощо. Їх особливість як джерела, за словами І. М. Мищака, полягає в тому, «що видані в той чи інший період, вони не лише відображають джерельну базу та стан дослідження проблеми, а й дають можливість простежити, які напрями в її дослідженні переважали, які наукові школи досліджували ті чи інші аспекти, відмінності між ними в застосуванні методології дослідження тощо» [51, с. 66].

Довідкова література з питань охорони культурної спадщини переважно видавалася зусиллями пам'яткоохоронних товариств і організацій, провідне місце серед яких належить Українському товариству охорони пам'яток історії та культури. Так, починаючи з 1969 р. УТОПІК почало видавати власний інформаційно-методичний бюлетень «Пам'ятники України». Із 1988 р. його назву було змінено на «Пам'ятки України», перетворивши на науково-популярний ілюстрований часопис. На сторінках журналу побачили світ численні як науково-популярні дослідження, так і окремі матеріали довідкового характеру.

Із початку 1970-х років видавнича діяльність УТОПІК помітно зростає, у тому числі й регіональних відділень. Зокрема, із 1971 р. регіональні організації УТОПІК починають

видавати путівники по музеях [52], згодом активно готуються й оприлюднюються путівники по замках та інших об'єктах культурної спадщини [53; 54].

У 1974 р. виходить «Каталог фільмів, присвячених питанням охорони і пропаганди пам'яток історії та культури» [55], у 1976 р. видається перший обласний «Довідник з археології України. Львівська область» [56]. Надалі такі археологічні довідники видаються по всіх областях України. Того самого 1976 року Дніпропетровський історичний музей імені Д. І. Яворницького та Дніпропетровська обласна організація УТОПІК за сприяння Міністерства культури УРСР видали каталог «Кам'яні баби» [57].

Джерельне значення мають словники археологічних та інших термінів, що використовуються у пам'яткоохоронній справі [58]. Варто відзначити, що відповідна термінологія згодом активно вводилася до нормативно-правових актів. Досить цікавим проектом видається підготовка Головною радою УТОПІК методичних рекомендацій для здійснення громадського контролю за станом пам'яток історії та культури [59]. Окремо виходять методичні рекомендації по виявленню і обстеженню пам'яток культурної спадщини [60].

1984 року виходять перший [61] і другий [62] випуски «Матеріалів до Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР». Із 1985 року починає видаватися серія науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Пам'ятки історії та культури» по окремих областях [63]. Лише упродовж 1985 року виходять такі покажчики по Волинській, Київській, Харківській областях.

1987 року побачив світ докладний каталог-довідник «Пам'ятки історії та культури Української РСР» [64]. Окремі каталоги по пам'ятках видавалися обласними організаціями УТОПІК [65]. Відповідна діяльність ведеться УТОПІК і сьогодні, тим самим збагачуючи джерельну базу правової охорони культурної спадщини.

Серед інших інституцій, які активно долучилися до підготовки і видання довідкової літератури з питань пам'яткоохоронної діяльності, варто відзначити Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК, створений 1991 року, а також Національну комісію з питань повернення в Україну культурних

цінностей, створену 1992 року. Так, за свідченням Н. П. Українець, лише за 1997 р. за участі Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей були опубліковані «Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові», каталоги «Бібліотечні фонди Харкова в роки Другої світової війни», «Фонди втрат Волинського музею» тощо [66, с. 283].

Окремим видом джерел із досліджуваної проблеми є аналітичні записки, звернення, заяви, інформаційні повідомлення, листування органів, уповноважених на вироблення та здійснення політики у сфері охорони культурної спадщини, а також пам'яткоохоронних громадських організацій, товариств тощо. Відповідні матеріали, серед іншого, дають можливість відтворити розвиток правових поглядів на охорону культурної спадщини, процес обговорення проектів тих чи інших нормативних актів, стан дотримання пам'яткоохоронного законодавства та виявити ключові проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням охорони культурної спадщини. Зазначений вид джерел особливо добре представлений у діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Звернення, заяви, інформаційні повідомлення, листування правління й регіональних представництв УТОПІК оприлюднені окремим розділом в уже згаданому виданні Товариства і Центру пам'яткознавства НАН України та УТОПІК «Збережена спадщина» [67]. Загалом наведені документи дають змогу відтворити основні віхи діяльності УТОПІК у 1966 – 2006 роках. Певну джерельну цінність становить також вміщена у цьому самому збірнику бібліографія видань УТОПІК за 1966 – 2006 роки, яка промовисто характеризує наукову діяльність Товариства.

Висновки. Класифікація джерельної бази правової охорони культурної спадщини в Україні базується на поширених класифікаціях джерел права і виділенні основних видів писемних джерел, які застосовуються у джерелознавстві. У нашому дослідженні виділено такі види джерел: 1) національні нормативно-правові акти; 2) міжнародно-правові акти; 3) довідкову літературу, зокрема енциклопедії та словники, путівники та довідники, каталоги та бібліографічні покажчики тощо; 4) аналітичні записки, звернення, заяви, інформаційні повідомлення, листу-

вання органів, уповноважених на вироблення та здійснення політики у сфері охорони культурної спадщини, а також пам'яткоохоронних громадських організацій, товариств тощо.

Список використаних джерел:

1. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. К. : Генеза, 2004. 496 с.

2. Рабінович П. М. Джерело права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д – Й. К. : «Укр. Енцикл.», 1998. С. 171–172.

3. Сохранение памятников церковной старины в России в XVIII – начала XX вв. Сборник документов. М. : Отечество, 1997. 400 с.

4. Охорона пам'яток історії і культури в Україні (1917 – 1919 рр.). Зб. докум. і матер. / Авт.-упорядн.: О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, Г. Я. Рудий. Відп. ред. В. О. Горбик; НАН України, Ін-т історії України. К., 2008. 320 с.

5. Українські культурні цінності в Росії: Перша спроба повернення, 1917 – 1918 / Упоряд.: С. Кот, О. Нестуля. К. : Видавничий дім «Соборна Україна», 1996. 300 с.

6. Законодавство про пам'ятники історії та культури (Збірник нормативних актів). К. : Вид-во політичної літератури України, 1970. 464 с.

7. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення: 15.05.2019).

8. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Дата звернення: 15.05.2019).

9. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (Дата звернення: 15.05.2019).

10. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (Дата звернення: 15.05.2019).

11. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (Дата звернення: 15.05.2019).

12. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від

24.12.1993 р. № 3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (Дата звернення: 15.05.2019).

13. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр> (Дата звернення: 15.05.2019).

14. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр> (Дата звернення: 15.05.2019).

15. Порядок визначення категорій пам'яток для внесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2019-п#n25> (Дата звернення: 15.05.2019).

16. Концепція державної політики реформування сфери охорони нерухомих культурної спадщини. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245358162&cat_id=244993460 (Дата звернення: 15.05.2019).

17. Про затвердження Змін до Порядку обліку музейних предметів в електронній формі: Наказ Міністерства культури України від 12.12.2018 р. № 1092. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245477940&cat_id=244950594 (Дата звернення: 15.05.2019).

18. Про затвердження меж та режимів використання історичного ареалу та зон охорони пам'яток м. Івано-Франківська. Наказ Міністерства культури України від 25 березня 2019 р. № 241. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS31828.html (Дата звернення: 15.05.2019).

19. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері охорони культурної спадщини: Наказ Міністерства культури України від 04.08.2006 р. № 636. *Офіційний вісник України*. 2006. № 35. Ст. 2487.

20. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з охорони культурної спадщини, паспортизації, інвентаризації та реставрації пам'яток архітектури і пам'яток культурної спадщини: Наказ Міністерства культури України від 27.02.2007 р. № 8. *Офіційний вісник України*. 2007. № 18. Ст. 744.

21. Про затвердження Положення про Науково-методичну раду з питань охорони культурної спадщини Міністерства культури України та Порядку роботи Експертної комісії з розгляду питань занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Наказ Міністерства культури України від 04.04.2012 р. № 304. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-12> (Дата звернення: 15.05.2019).

22. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (Дата звернення: 15.05.2019).

23. Про затвердження Порядку розроблення історико-архітектурного опорного плану населеного пункту: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 02.06.2011 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0781-11> (Дата звернення: 15.05.2019).

24. Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту. ДБН Б.2.2-3:2012. К.: Мінрегіон України, 2012. 21 с.

25. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування. ДБН Б.2.2-2-2008. К.: Мінрегіон України, 2008. 14 с.

26. Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування. ДБН А.2.2-14-2016. К.: Мінрегіон України, 2017. 33 с.

27. Склад та зміст проектно-проектної документації на будівництво. ДБН А.2.2-3-2014 (остаточна редакція). К.: Мінрегіон України, 2014. 33 с.

28. Правові акти з охорони культурної спадщини: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України» / НДІ теорії та історії архітектури і містобудування; упоряд. І. Касьяненко, Ю. Ліхой; відп. ред. В. Тимофієнко. К.: [б.в.], 1995. 149 с.

29. Охорона культурної спадщини в Україні: зб. нормат. докум. / Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; авт.-упоряд. М. Т. Пархоменко, О. М. Титова. К.: ХІК, 2003. 112 с.

30. Правова охорона культурної спадщини: збірник документів / Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; авт.-упоряд. М. Т. Пархоменко, О. М. Титова. К.: Інтерграфік, 2004. 320 с.

31. Правова охорона культурної спадщини: зб. документів / Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК; авт.-упоряд. М. Є. Левада [та ін.]. К.: ХІК, 2006. 576 с.

32. Охорона культурної спадщини. Нормативна база: [зб. док.] / Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; [авт.-упоряд.: Пархоменко М. Т. та ін.]. 3-є вид., допов., перероб. К.: [б. в.], 2010. 580 с.

33. Збережена спадщина (Українському товариству охорони пам'яток історії та культури – 40 років: Збірник матеріалів і документів / упор.: Титова О. М., Пархоменко М. Т., Демиденко О. О.); Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. К., 2007. 280 с.

34. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: зб. офіційних документів / Генеральна прокуратура України; упоряд. В. І. Фрич; відп. ред. М. В. Гарник. К.: Істина, 2002. 336 с.

35. Збірник нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини / Упр. культури Волин. облдержадмін. (орган охорони культ. спадщини облдержадмін.). Луцьк: [б. в.], 2005. 95 с.

36. Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини / НДІ пам'яткоохорон. дослідж.; [авт.-упоряд.: Сердюк О. М., Бобровський Т. А., Кириленко Л. М.]. Чернігів: Деснянська правда, 2011. 795 с.

37. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення: 15.05.2019).

38. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Дата звернення: 15.05.2019).

39. Конвенція ООН про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

rada.gov.ua/laws/show/995_157 (Дата звернення: 15.05.2019).

40. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_186/card3#Files (Дата звернення: 15.05.2019).

41. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (Дата звернення: 15.05.2019).

42. Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини від 02.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52 (Дата звернення: 15.05.2019).

43. Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 04.11.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_067 (Дата звернення: 15.05.2019).

44. Рекомендація про міжнародний обмін культурними цінностями від 26.11.1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_725 (Дата звернення: 15.05.2019).

45. Європейська культурна конвенція 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213 (Дата звернення: 15.05.2019).

46. Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 року: Постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 р. № 4030-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12> (Дата звернення: 15.05.2019).

47. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута) від 16.01.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_150 (Дата звернення: 15.05.2019).

48. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи від 03.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226 (Дата звернення: 15.05.2019).

49. ICOMOS-UKRAINE. URL: http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page_5851.html (Дата звернення: 15.05.2019).

50. Статут Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць. URL: <http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page.html> (Дата звернення: 15.05.2019).

51. Мищак І. М. Інкорпорація та радянізація західноукраїнських земель (1939 – початок 1950-х рр.): історіографія. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2010. 509 с.

52. Горловский народный исторический музей. Путеводитель / Донецкая областная организация УООПИК; В. Р. Рыбинец (гл. ред.), В. М. Галабурда (отв. за вып.). Донецк: Донбасс, 1971. 51 с.

53. Збаразький замок. Путівник / Збаразька районна організація УТОПІК, Районний молодіжний культурно-спортивний комплекс; А. П. Малевич (авт.). Тернопіль: Облполітвидав, 1988. 14 с.

54. Храм краси і науки. Колишня резиденція буковинських митрополитів – історико-архітектурний пам'ятник. Путівник / О. І. Приходько (ред.); Чернівецька обласна організація УТОПІК. Чернівці: Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидаву, 1990. 16 с.

55. Каталог фильмов, посвященных вопросам охраны и пропаганды памятников истории и культуры / А. Шепелев (ред.), Л. Любинская (отв. за вып.). О.: Одесская областная организация УООПИК, 1974. 10 с.

56. Свешніков І. К. Довідник з археології України. Львівська область / Ін-т археології АН УРСР, УТОПІК. К.: Наук. думка, 1976. 95 с.

57. Каменные бабы. Каталог / Л. Н. Сергеева (ред.), Л. П. Крылова (авт.-сост.), С. А. Плетнева (авт. введения); Министерство культуры УССР, Днепропетровский исторический музей имени Д. И. Яворницкого, Днепропетровская областная организация ООПИК. Днепропетровск: Промінь, 1976. 102 с.

58. Словник археологічних термінів (за матеріалами України) / О. Титова (упоряд.). К.: Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК, УТОПІК, 1996. 85 с.; Словник пам'яток історії та культури національних меншин України. К.: УТОПІК, 1997. 124 с.

59. Вечерський В. В. Громадський контроль за станом пам'яток історії та культури (Методичні рекомендації). К.: УТОПІК, 1988. 25 с.

60. Пам'ятники і пам'ятні місця Івано-Франківщини. Методичний матеріал, затверджений науково-методичною радою при правлінні обласної організації Товариства охорони пам'яток історії та культури. Івано-Франківськ: Івано-Франківська обласна

організація Т-ва «Знання», 1985. 24 с.; Телегін Д. Я. Методичні рекомендації по виявленню і обстеженню пам'яток кам'яного віку та епохи міді – бронзи. Вип. 4. К. : УТОПІК, 1985. 20 с.

61. Матеріали до Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР. Вип. 1. К. : УТОПІК, Ін-т історії АН УРСР, 1984. 134 с.

62. Материалы к Своду памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР. Вып. 2. : Харьковская область / П. Т. Тронько (рук. авт. кол.), В. К. Волиник, И. И. Гомоляка и др. К. : УООПИК, Ин-т истории АН УССР, 1984. 314 с.

63. Памятники истории и культуры Киевской области: Научно-вспомогательный библиографический указатель / А. Н. Комская (отв. ред.), Л. А. Балацкая (сост.). К. : Министерство культуры УССР, Государственная библиотека УССР, Киевская областная организация ООПИК, 1985. 88 с.

64. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник / Ин-т истории АН УССР; Украинское республиканское общество охраны памятников; П. Тронько (гл. ред.). К. : Наук. думка, 1987. 736 с.

65. Супруненко А. Б. Археологические памятники территории г. Полтавы и окрестностей. Каталог. Полтава : Полтавская областная организация УООПИК, Полтавский краеведческий музей, 1988. 24 с.

66. Українець Н. П. Проблема повернення в Україну культурних цінностей. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. К., 2010. Вип. 19. С. 279–287.

67. Збережена спадщина (Українському товариству охорони пам'яток історії та культури – 40 років) : Збірник матеріалів і документів / упор.: Титова О. М., Пархоменко М. Т., Демиденко О. О.; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. К., 2007. 280 с.

References:

1. Kalakura, Ya. S. (2004). *Ukrainska istoriohrafii: Kurs lektsii*. K.: Heneza [in Ukrainian].

2. Rabinovych, P. M. (1998). *Dzherelo prava. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko* (holova

redkol.) ta in. T. 2: D – Y. K. : «Ukr. Entsykl.» [in Ukrainian].

3. *Sokhraneniye pamiatnykov tserkovnoi stariny v Rossii v XVIII – nachala XX vv. Sbornykh dokumentov*. (1997). M. : Otechestvo [in Russian].

4. *Okhorona pamiatok istorii i kultury v Ukraini (1917 – 1919 rr.)*. Zb. dokum. i mater. (2008) / Avt.-uporiadn.: O. O. Nestulia, S. I. Nestulia, H. Ya. Rudyi. Vidp. red. V. O. Horbyk; NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy [in Ukrainian].

5. *Ukrainski kulturni tsinnosti v Rosii: Persha sprobna povernennia, 1917 – 1918*. (1996) / Uporiadn.: S. Kot, O. Nestulia. K. : Vydavnychyi dim «Soborna Ukraina» [in Ukrainian].

6. *Zakonodavstvo pro pamiatnyky istorii ta kultury (Zbirnyk normatyvnykh aktiv)*. (1970). K. : Vyd-vo politychnoi literatury Ukrainy [in Ukrainian].

7. *Verkhovna Rada Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

8. *Verkhovna Rada Ukrainy. (2000). Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny : Zakon Ukrainy № 1805-III*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

9. *Verkhovna Rada Ukrainy. (2004). Pro okhoronu arkhelohichnoi spadshchyny : Zakon Ukrainy № 1626-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

10. *Verkhovna Rada Ukrainy. (2010). Pro kulturu : Zakon Ukrainy № 2778-VI*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

11. *Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Pro rehulivannia mistobudivnoi diialnosti : Zakon Ukrainy № 3038-VI*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

12. *Verkhovna Rada Ukrainy. (1993). Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy : Zakon Ukrainy № 3814-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

13. *Verkhovna Rada Ukrainy. (1995). Pro muzei ta muzeinu spravu : Zakon Ukrainy № 249/95-VR*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-vr> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

14. Verkhovna Rada Ukrainy. (1995). *Pro biblioteki i bibliotечnu spravu*: Zakon Ukrainy № 32/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-VR> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
15. *Poriadok vyznachennia katehorii pamiatok dlia vnesennia obektiv kulturnoi spadshchyny do Derzhavnoho reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy*: zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.05.2019 r. № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2019-p#n25> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
16. *Kontseptsiia derzhavnoi polityky reformuvannia sfery okhorony nerukhomoj kulturnoi spadshchyny*. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245358162&cat_id=244993460 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
17. *Pro zatverdzhennia Zmin do Poriadku obliku muzeinykh predmetiv v elektronii formi*: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 12.12.2018 r. № 1092. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245477940&cat_id=244950594 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
18. *Pro zatverdzhennia mezh ta rezhyziv vykorystannia istorychnoho arealu ta zon okhorony pamiatok m. Ivano-Frankivska*. Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 25 bereznia 2019 roku № 241. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS31828.html (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
19. *Pro zatverdzhennia Instruksii z oformlennia materialiv pro administratyvni pravoporushennia u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny*: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 04.08.2006 r. № 636. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2006, 35, 2487 [in Ukrainian].
20. *Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia zdiisnennia zakhodiv z okhorony kulturnoi spadshchyny, pasportyzatsii, inventaryzatsii ta restavratsii pamiatok arkhitektury i pamiatok kulturnoi spadshchyny*: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 27.02.2007 r. № 8. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2007, 18, 744 [in Ukrainian].
21. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Naukovo-metodychnu radu z pytan okhorony kulturnoi spadshchyny Ministerstva kultury Ukrainy ta Poriadku roboty Ekspertnoi komisii z rozghliadu pytan zanesennia obektiv kulturnoi spadshchyny do Derzhavnoho reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy*: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 04.04.2012 r. № 304. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-12> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
22. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). *Pro rehuliuivannia mistobudivnoi diialnosti*: Zakon Ukrainy № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
23. *Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia istoryko-arkhitekturnoho opornoho planu naselenoho punktu*: Nakaz Ministerstva rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 02.06.2011 r. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0781-11> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].
24. *Sklad ta zmist istoryko-arkhitekturnoho opornoho planu naselenoho punktu*. DBN B.2.2-3:2012. (2012). K.: Minrehion Ukrainy [in Ukrainian].
25. *Sklad, zmist, poriadok rozroblennia, pohodzhennia ta zatverdzhennia naukovo-proektnoi dokumentatsii shchodo vyznachennia mezh ta rezhyziv vykorystannia zon okhorony pamiatok arkhitektury ta mistobuduvannia*. DBN B.2.2-2-2008. (2008). K.: Minrehion Ukrainy [in Ukrainian].
26. *Sklad ta zmist naukovo-proektnoi dokumentatsii na restavratsiiu pamiatok arkhitektury ta mistobuduvannia*. DBN A.2.2-14-2016. (2017). K.: Minrehion Ukrainy [in Ukrainian].
27. *Sklad ta zmist proektnoi dokumentatsii na budivnytstvo*. DBN A.2.2-3-2014 (ostatochna redaktsiia). (2014). K.: Minrehion Ukrainy [in Ukrainian].
28. *Pravovi akty z okhorony kulturnoi spadshchyny: dodatok do shchorichnyka «Arkhitekturna spadshchyna Ukrainy»*. (1995). NDI teorii ta istorii arkhitektury i mistobuduvannia; uporiad. I. Kasianenko, Yu. Likhoi; vidp. red. V. Tymofiienko. K. [in Ukrainian].
29. *Okhorona kulturnoi spadshchyny v Ukraini*: zb. normat. dokum. (2003). Ukr. t-vo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK; avt.-uporiad. M. T. Parkhomenko, O. M. Tytova. K.: KhIK [in Ukrainian].
30. *Pravova okhorona kulturnoi spadshchyny*: zbirnyk dokumentiv. (2004).

Ukr. t-vo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK; avt.-uporiad. M. T. Parkhomenko, O. M. Tytova. K. : Interhrafik [in Ukrainian].

31. *Pravova okhorona kulturnoi spadshchyny* : zb. Dokumentiv. (2006). Ukr. t-vo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK ; avt.-uporiad. M. Ye. Levada [ta in.]. K. : KhIK [in Ukrainian].

32. *Okhorona kulturnoi spadshchyny. Normatyvna baza* : [zb. dok.]. (2010). Ukr. t-vo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK ; [avt.-uporiad.: Parkhomenko M. T. ta in.]. 3-ye vyd., dopov., pererob. K. [in Ukrainian].

33. *Zberezhena spadshchyna* (Ukrainskomu tovarystvu okhorony pamiatok istorii ta kultury – 40 rokiv: Zbirnyk materialiv i dokumentiv (upor.: Tytova O. M., Parkhomenko M. T., Demydenko O. O.). (2007). Ukrainske tovarystvo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK [in Ukrainian].

34. *Kulturna spadshchyna Ukrainy. Pravovi zasady zberezhennia, vidtvorennia ta okhorony kulturno-istorychnoho seredovyscha* : zb.ofitsiinykh dokumentiv. (2002). Heneralna prokuratura Ukrainy ; uporiad. V. I. Frych ; vidp. red. M. V. Harnyk. K. : Istyna [in Ukrainian].

35. *Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv z pytan okhorony kulturnoi spadshchyny*. (2005). Upr. kultury Volyn. obl'derzhadmin. (orhan okhorony kult. spadshchyny obl'derzhadmin.). Lutsk [in Ukrainian].

36. *Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv sfery okhorony kulturnoi spadshchyny*. (2011). NDI pamiatkookhoron. doslidzh. ; [avt.-uporiad.: Serdiuk O. M., Bobrovskiy T. A., Kyrylenko L. M.]. Chernihiv : Desnianska pravda [in Ukrainian].

37. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny*. (1948). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

38. *Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava*. (1966). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

39. *Konventsiiia OON pro zakhyst kulturnykh tsinnostei u vypadku zbroinoho konfliktu*. (1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

40. *Konventsiiia pro zakhody, spriamovani na zaboronu ta zapobihannia nezakonnomu vvezenniu, vyvezenniu ta peredachi prava vlasnosti na kulturni tsinnosti*. (1970). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_186/card3#Files (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

41. *Konventsiiia YuNESKO pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny*. (1972). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

42. *Konventsiiia YuNESKO pro okhoronu pidvodnoi kulturnoi spadshchyny*. (2001). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

43. *Deklaratsiia pryntsyypiv mizhnarodnoho kulturnoho spivrobotnytstva*. (1966). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_067 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

44. *Rekomendatsiia pro mizhnarodnyi obmin kulturnymy tsinnostiamy*. (1976). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_725 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

45. *Yevropeiska kulturna konventsiiia*. (1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

46. Verkhovna Rada Ukrainy. (1994). *Pro uchast Ukrainy v Yevropeiskii kulturnii konventsii 1954 roku*: Postanova № 4030-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

47. *Yevropeiska konventsiiia pro okhoronu arkeolohichnoi spadshchyny (perehliana)*. (1992). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_150 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

48. *Konventsiiia pro okhoronu arkhitekturnoi spadshchyny Yevropy*. (1985). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226 (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

49. *ISOMOS-UKRAINE*. URL: http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page_5851.html (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

50. *Statut Ukrainskoho natsionalnoho komitetu Mizhnarodnoi rady z pytan pamiatok i vyznachnykh mists*. URL: <http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page.html> (Last accessed: 15.05.2019) [in Ukrainian].

51. Myshchak, I. M. (2010). *Inkorporatsiia ta radianizatsiia zakhidnoukrainskykh zemel (1939 – pochatok 1950-kh rr.): istoriohrafia*.

K.: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].

52. Rybynets V. R. (Red.). (1971). *Horlovskiy narodnyi ystorycheskyi muzei. Putevodytel / Donetskaia oblastnaia orhanyzatsyia UOOPYK. Donetsk: Donbass* [in Russian].

53. Malevych, A. P. (1988). *Zbarazkyi zamok. Putivnyk / Zbarazka raionna orhanizatsiia UTOPIK, Raionnyi molodizhnyi kulturno-sportyvnyi kompleks. Ternopil: Oblpolityvdav* [in Ukrainian].

54. Prykhodko, O. I. (Red.). (1990). *Khram krasny i nauky. Kolyshnia rezydentysiia bukovynskyykh mytropolityv – istoryko-arkhitekturnyi pamiatnyk. Putivnyk / Chernivetska oblasna orhanizatsiia UTOPIK. Chernivtsi: Redaktsiino-vydavnychiy viddil oblpolihrafvydav* [in Ukrainian].

55. Shepelev A. (Red.). (1974). *Kataloh filmov, posviashchennykh voprosam okhrany i propahandy pamiatnykov istoryi i kultury. O.: Odesskaia oblastnaia orhanyzatsyia UOOPYK* [in Russian].

56. Svieshnikov, I. K. (1976). *Dovidnyk z arkheolohii Ukrainy. Lvivska oblast / In-t arkheolohii AN URSS, UTOPIK. K.: Nauk. dumka* [in Ukrainian].

57. Serheeva L. N. (Red.). *Kamennyye baby. Kataloh. (1976) / Mynysterstvo kultury USSR, Dnepropetrovskiy ystorycheskyi muzei imeni D. Y. Yavornytskoho, Dnepropetrovskaia oblastnaia orhanyzatsyia OOPYK. Dnepropetrovsk: Promin* [in Russian].

58. Tytova O. (Uporiad.). (1996). *Slovnnyk arkheolohichnykh terminiv (za materialamy Ukrainy). K.: Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK, UTOPIK; Slovnnyk pamiatok istoryi ta kultury natsionalnykh menshyn Ukrainy. (1997). K.: UTOPIK* [in Ukrainian].

59. Vecherskiy, V. V. (1988). *Hromadskiy kontrol za stanom pamiatok istoryi ta kultury (Metodychni rekomendatsii). K.: UTOPIK* [in Ukrainian].

60. *Pamiatnyky i pamiatni mistsia Ivano-Frankivshchyny. Methodychnyi material, zatverdzhenyi naukovu-metodychnoiu radoiu pry pravlinni oblasnoi orhanizatsii Tovarystva okhorony pamiatok istoryi ta kultury. (1985).*

Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivska oblasna orhanizatsiia T-va «Znannia»; Telehin, D. Ya. *Metodychni rekomendatsii po vyavlenniu i obstezhenniu pamiatok kamianoho viku ta epokhy midi – bronzy. Vyp. 4. K.: UTOPIK* [in Ukrainian].

61. *Materialy do Zvodu pamiatok istoryi ta kultury narodiv SRSR po Ukrainskii RSR. (1984). Vyp. 1. K.: UTOPIK, In-t istoryi AN URSS* [in Ukrainian].

62. Tronko, P. T. (ruk. avt. kol.), Volynyk V. K., Homoliaka Y. Y. i dr. (1984). *Materialy k Svodu pamiatnykov ystoryi y kultury narodov SSSR po Ukrainskoi SSR. Vyp. 2.: Kharkovskaia oblast. K.: UOOPYK, Yn-t ystoryi AN USSR* [in Russian].

63. Komskaia, A. N. (Otv. red.), Balatskaia, L. A. (Sost.). (1985). *Pamiatnyky istoryi i kultury Kyevskoi oblasti: Nauchno-vspomohatelnyi byblyohrafycheskyi ukazatel. K.: Mynysterstvo kultury USSR, Hosudarstvennaia byblyoteka USSR, Kyevskaia oblastnaia orhanyzatsyia OOPYK* [in Russian].

64. Tronko, P. (Hl. red.). (1987). *Pamiatnyky istoryi i kulturi Ukraynskoi SSR. Kataloh-spravochnyk / In-t istoryi AN USSR; Ukraynskoe respublykanskoe obshchestvo okhrany pamiatnykov. K.: Nauk. dumka* [in Russian].

65. Suprunenko, A. B. (1988). *Arkheolohycheskye pamiatnyky terrytoryi h. Poltavy y okrestnostei. Kataloh. Poltava: Poltavskaia oblastnaia orhanyzatsyia UOOPYK, Poltavskiy kraevedcheskyi muzei* [in Russian].

66. Ukrainets, N. P. (2010). *Problema povernennia v Ukrainu kulturnykh tsinnostei. Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. K., Vyp. 19, 279–287* [in Ukrainian].

67. Tytova, O. M., Parkhomenko, M. T., Demydenko, O. O. (Upor.). (2007). *Zberezheni spadshchyna (Ukrainskomu tovarystvu okhorony pamiatok istoryi ta kultury – 40 rokiv): Zbirnyk materialiv i dokumentiv / Ukrainske tovarystvo okhorony pamiatok istoryi ta kultury, Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26 червня 2019 р.